

ନବାହିତବ

ବଳଜିଂ ସିଂହ

ନାଟ୍ୟର ନବବାବକ ବଳଜିଂ ସିଂହ ।

লবাইতব

বণজিৎ সিংহ

DISTRICT LIBRARY
(HEM PARUA COLLECTION)
TEZPUR.

শ্রীপদ্মনাথ দাস ।

১৮৫০ নং ক

বেচ পাঁচ অনা

কলিকতা, ৪৪, মাণিকতলা ষ্ট্ৰীট, "আসাম হিতৈষী" অফিচৰ পৰা

শ্ৰীকুমাৰদেব মুখোপাধ্যায় কৰ্তৃক প্ৰকাশিত

আৰু সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত।

“আসাম হিতৈষী” পষেকীয়া কাকতে সদৌ
অসম প্ৰদেশত তোলপাৰ লগাই দিছে। প্ৰাত
অসমীয়াই ইয়াক লব লাগে। বছৰেকীয়া বৰস্বনি
ও, মাথোন।

কাৰ্ত্তনঘোষা (পকাবন্ধা)—৩ টকা।

ইয়াৰ উপৰি লৰাইঁতৰ পৃথিব কাৰণে তালিকালৈ
লিখক।

আসাম হিতৈষী অফিচ,

৪৪, মাণিকতলা ষ্ট্ৰীট, কলিকতা।

৪৪, মাণিকতলা ষ্ট্ৰীট, কলিকতা “বুধোদয় যন্ত্ৰত”

শ্ৰীকুমাৰদেব মুখোপাধ্যায় কৰ্তৃক মুদ্ৰিত।

উচ্চৰ্গা

জীৱন-দেৱী মাতৃদেৱী

শ্ৰীযুক্তা লক্ষ্মীস্বৰ্গী ও প্ৰাণ

শ্ৰীশ্ৰীচৰণ কমলেশু—

মা,

আপুনি জানে—তেতিয়া বলিয়ু হৈছিলোঁ। নে কি কব নোৱাৰোঁ।—সাতবছৰৰ আগেয়ে মই এখন ৰাজ্য পাতিবলৈ বৰ চেষ্টা কৰিছিলোঁ ; কিন্তু মোৰ সেই আশা মুপূৰ্বল। তথাপি বৰ্ণজিত্তৰ জীৱন-কাহিনী পঢ়িলে এতিয়াও মোৰ পুৰণি বাসনা জাগি উঠে। সেই সোৱৰ্ণ মনত পেলাই থবলৈকে হে যেনেতেনেকৈ লিখি এই পুথিখন আপোনাৰ চৰণলৈ বুলি উচ্চৰ্গা কৰিলোঁ।— আশা আছে, আপুনি নিশ্চয় লব; কিয়নো আপুনি যে মোৰ আ। ইতি

সেৱকাম

—‘বোপাতি’—

লিখকৰ গোহাৰী

মাতৃ-পূজাত অধিকাৰ সকলোৰে আছে, অৱশ্যে অধিকাৰী ভেদ লৈ। নৱসাধকৰ পক্ষে প্ৰথম পূজা-বিধি কেতিয়াও ওখধৰণৰ হব নোৱাৰে—ঘাইকৈ সেই বিধি যদি তেওঁ নিজে ৰচিব লাগে। অধীনতে সেইকথা ৰজিতা খায়। পূজাৰ অৰ্থে সুকায়ী “প্ৰাৰ্থনামন্ত্ৰ”ৰ যি “বিধি”খন অধীনে ৰচনা কৰিব লগাত পৰিছে নিজে, তাৰ পাতেপতি কত আসোঁৱাহ, কত ক্ৰুটি য়ে ৰৈ গৈছে, লেখ দিব নোৱাৰি। আশাকৰোঁ উদাৰহৃদয় মাতৃ-সাধকে অধীনৰ সকলো দোষ মৰিষণ কৰিব।

আখৰ-যোঁটনি সম্পৰ্কে এইফেৰা নিৱেদন যে “গুৰুমুখী” ভাষাৰ যিটো শব্দ যেনেকৈ লিখিলে সুবিধা হয় বুলি ভাবিছোঁ তাৰ বৰ্ণবিন্যাসো সেইদৰেই কৰা হৈছে; প্ৰাৰ্থনা যেন সেইবিষয়ত অধীনৰ দোষ নধৰে।

ইতি

অধীন—পদ্ম।

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY

লবাইঁতৰ'

বৰ্ণজিৎ সিংহ

আমাৰ দেশ এই ভাৰতবৰ্ষত অকল যে সাধু, ধৰ্ম্মিষ্ঠ আৰু মহাপুৰুষ সকল হে উপজিছিল এনে নহয়, অনেক বীৰ পুৰুষ সকলেও ইয়াত জন্ম লৈছে। তোমালোকে পুৰণিকালৰ বাম, কুম্ভ, ভাম, অৰ্জুন, কাৰ্ত্তবীৰ্য্য, ভগদত্ত, চিলাবায় বাণা প্ৰতাপ, শিৰাজী প্ৰভৃতি বীৰ পুৰুষ সকলৰ নাম অৱশ্যে শুনিছা ; এতিয়া ভাৰতৰ আগৰ সেই গোঁৱৰ নাই, কিন্তু এই কালতো মাজে-সময়ে বীৰ আৰু মহাপুৰুষ সকল আহি আমাৰ জনমভূমিৰ মুখ ক্লেস্তকলৈও পোহৰাই দি যায় গৈ। তেনেকুৱা বীৰ এজনৰ কথাৰূপে আজি তোমালোকৰ আগত কওঁ। বৰ্ণজিৎ সিংহ তেওঁৰ নাম ; তেওঁ পৃথিৱীলৈ অহা সৰ্বহ দিনৰ কথা নহয়—সাতকুৰি বছৰৰ অলপ আগলৈকে তেওঁ জীয়াই আছিল।

বৰ্ণজিৎ পঞ্জাব প্ৰদেশত জন্মিছিল। তোমালোকে মানচিত্ৰ বা মেপত পঞ্জাব দেখিছা—মলয়াৰ ছাটি পাই চৌ খেলাই নীলাপানীৰ সুন্দৰ নৈ পাঁচ খনিও তাৰ মাজেদি বৈ যোৱা কথা তোমালোকৰ কাণত পৰিছে ;—শতদ্ৰ, বিপাশা, চন্দ্ৰভাগা, ইৰাৱতী আৰু বিতস্তা সেইকিখনৰ নাম। সেই

নদী কেউখন সিন্ধুনদৰ শাখা ; এই নৈ পাঁচখন থকা
গুণেই দেশখনৰ নামো পঞ্জাব হৈছে।

আমাৰ সোণৰ অসমৰ মাজেদি অলেখ শাখানদী, উপনৈ
আৰু জুৰি-জান-নিজৰা আদিৰ সৈতে আপোন পাহৰি কুলু কুলু
মাতোৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদ সাগৰৰ পিনলৈ বৈ গৈছে ; সিন্ধু নদেও
তেনেদৰে সেই পাঁচখন নদীৰ সৈতে সাগৰৰ ফালে খোজ
দিছে। ভাৰতৰ উত্তৰ পশ্চিম সীমাত পঞ্জাব আৰু উত্তৰ পূবচুকৈ
আমাৰ এই অসম দেশখন আছে। এসময়ত পঞ্জাব আছিল
স্বাধীন আৰু অসমো তেতিয়া স্বাধীন আছিল। তেতিয়া পঞ্জাব
আছিল বীৰ, অসমদেশত আছিল ঘৰে পতি মহা মহা বীৰ
সকল। কিন্তু কেও দেখোন নাই আজি ! পঞ্জাবে আগৰ চিয়া
ৰাখিছে কিন্তু অসমীয়া আজি বৰ নিশাকতীয়া হৈ পৰিছে—দুখৰ
কথা নহয় নে মইনা ?

বৰ্ণজিৎ জাতত শিখ্ আছিল। ভাৰতবাসী সকলৰ
ভিতৰত আজিকালি শিখ্ বিলাকেই বৰ সাহিয়াল আৰু যুঁজুক।
পঞ্জাবত এতিয়াও বহুত শিখ্ আছে। এ ঠলোক কিন্তু গুৰিৰে
পৰা এনে বীৰ নাছিল। আগডোখৰত শিখ্ বিলাক এটি
ধৰ্ম্মসম্প্ৰদায় হৈ মাথোন আছিল। বাবা নানক বোলা এজন
মাধু মহাপুৰুষে প্ৰায় চাৰে চাৰিশ বছৰৰ আগেয়ে সেই
সম্প্ৰদায়টো গঠন কৰে।

শিখ্ জাতিৰ কথা

শিখ্ শব্দৰ অৰ্থ শিষ্য ; গুৰু নানকৰে পৰা আজিলৈকে যিবিলাক লোক এই সম্প্ৰদায়ত সোমাইছে, তেওঁবিলাককে শিখ্ বোলা হয় । আগছোৱাত শিখ্ বিলাক বৰ নিজু আৰু মৰা মেকুৰীৰ লেনীয়া আছিল ; তেতিয়া কেৱল ধৰ্ম্মকাম কৰিয়েই তেওঁলোকে দিন নিয়াইছিল । এওঁবিলাকৰ ধৰ্ম্ম বৰ উদাৰ, হিন্দু ধৰ্ম্মৰ সৈতে প্ৰায়ে মিলে ; কেৱল সেই ধৰ্ম্মত মাথোন জাতিভেদ নাই । এই কাৰণে চামে চামে হিন্দু মুছলমান সেই সম্প্ৰদায়ভুক্ত হৈছিল ।

তেতিয়া ভাৰতত মুছলমান বিলাকৰ বৰ খিতাপ ; মোগল বাদশ্বাহসকলে দিল্লীত ৰাজত্ব কৰিছিল । শিখ্ বিলাকৰ চিৰা দিনক্দিনে বাঢ়িযোৱা দেখি মুছলমান ৰজাই তেওঁ বিলাকৰ ওপৰত অত্যাচাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে । অত্যাচাৰ সহি সহি শিখ্ বিলাকো যেন দগধা হল ; মোগল ৰজাই যেতেকে তেওঁবিলাকৰ ওপৰত অত্যাচাৰ কৰিবলৈ ধৰে তেতেকে তেওঁ বিলাকে ঈশ্বৰক স্মৰণ কৰা কামত আৰু পুৰদি লাগে । অৱশেষত মোগল ৰজা হৰি খঙত একো নাই হৈ শিখ্ বিলাকৰ এজন গুৰু অৰ্জ্জুনসিংহক মৰাই পেলালে । তেতিয়াই জয়জয়তে

শিখ্ বিলাক জঁকি উঠে। অৰ্জুন্‌ৰ পুতেক হৰগোবিন্দ সিংহই মুছলমানক তেতিয়াৰে পৰা দুয়ো চকুদি দেখিব নোৱাৰা হল, আৰু ধৰ্ম্ম শিকনিৰ লগে লগে বৰ্ণবিছা। অস্ত্ৰশিক্ষাও তেওঁ শিখ্ বিলাকৰ মাজত বিলাবলৈ ধৰিলে।

হৰগোবিন্দৰ পাছত তে'গ্ বাহাদুৰ শিখ্ বিলাকৰ গুৰু হয়—এইদৰে কোৱা আছে যে এওঁ অসমলৈকো আহিছিল। তে'গ বাহাদুৰে পঞ্জাবত ধৰ্ম্মপ্ৰচাৰ কৰোঁতে আউৰংজেব পাটছাহে তেতিয়া দিল্লীৰ ৰাজপাট খাই আছিল। আউৰংজেবৰ আন এটা নাম আলমগীৰ ; আলমগীৰ বৰ গোঁড়া মুছলমান আছিল। তেওঁ মুছলমানৰ ধৰ্ম্মত বাজে আন কোনো ধৰ্ম্মকে দেখিব নোৱাৰিছিল গুণে তে'গ বাহাদুৰক ধৰ্ম্মপ্ৰচাৰ কৰিবলৈ মানাহি দিলে। তে'গ বাহাদুৰে কিন্তু তেওঁৰ কথা নেওচা পেলাই ধৰ্ম্মপ্ৰচাৰ কৰাত দেহে-কেহে লাগি গল। আউৰংজেবে খং উঠি তেওঁক ধৰাই নিয়ালে আৰু বন্দীশালত স্মুৱাই থলে। তে'গ বাহাদুৰেও ভালেমান দিন বন্দীশালত থাকি অশেষ নিকাৰ ভুঞ্জি চাওদাঙৰ হাতত নিজৰ ধৰ্ম্মবিশ্বাসৰ কাৰণে প্ৰাণ এৰিলে। তেওঁ মৰিবৰ সময়ত এইদৰে কৈছিল, “শিৰ দিয়া সেৱ নহী দিয়া” —অৰ্থাৎ মূৰকে দিলোঁ, তথাপি মোৰ ধৰ্ম্মবিশ্বাস নেৰিলোঁ। তে'গ বাহাদুৰৰ মৰণ বাতৰি পাই তেওঁৰ পুতেক গোবিন্দসিংহ খঙত জ্বলি-পকি উঠিল আৰু বাপেকৰ মৃত্যুৰ হোৰ তুলিবৰ কাৰণে কাচি-পাৰি লাগি গল। সেই সময়ত তেওঁ ১৫ বছৰীয়া। মানুহৰ শক্তিয়ে লগুৱা-লিক্‌চৌ, চিপাহী-চন্দ্ৰি, বণুৱা-বমুৱাৰে

ঘৰ ভৰি থকা বজাৰ চুলি এদালতো হাত দিব নোৱাৰিব ভাবি, সেই কোমল বয়সতে গোবিন্দই অৰ্জ্জুনৰ শক্তি পাবৰ নিমিত্তে হিমালয় পৰ্বতলৈ তপস্বী কৰিবলৈ গল।

তাত একুৰি বছৰ নিয়াই তেওঁ উভতি আহি শিখ্‌বিলাকক বাককৈয়ে বণবিছা শিকাবলৈ ধৰিলে। তেওঁৰ চেফ্টা আৰু শিকনিৰ ফলত শিখ্‌বিলাক অলপ দিনতে এটি বণুৰাজাতি হৈ উঠিল; তেতিয়াবেপৰা সিবিলাকৰ নাম হল খাল্‌সা। খাল্‌সা বিলাক ঘোঁৰাত উঠা আৰু অস্ত্ৰচলোৱাত বৰ পাকৈত হৈ উঠিল। ঠায়ে ঠায়ে মুছলমানৰ লগত তেওঁলোকৰ বণো লাগিবলৈ ধৰিলে; এনেকুৱা এখন যুঁজতে গুৰু গোবিন্দসিংহৰ মৃত্যু হয়।

লাহে লাহে খাল্‌সাবিলাক কেইবাখনো খেলত বিভক্ত হৈ পৰিল। প্ৰত্যেক দলটোৱেই একোজন মানুহক নিজৰ সৰ্দাৰ বা মুখিয়াল মানুহ পাতি তেওঁৰ কথামতে চলিবলৈ ধৰিলে। এইদৰেই খাল্‌সাবিলাকৰ ১০।১২টা ভাগ হল; সেই ভাগ বা দল বোৰক শিখ্‌ বিলাকৰ ভাষাৰে মিছিল বোলে।

জন্ম আৰু লৰাকাল

তেনেকুৱা মিছিল এটাৰ সৰ্দাৰৰ ঘৰতে বণজিৎসিংহৰ জন্ম হয়। তেওঁৰ বাপেকৰ নাম মহতাব্ সিংহ। মাক মলৰাঁই। বণজিৎ পিতাকৰ বৰ মৰমৰ লৰা আছিল। লৰাকালিতে বণজিতৰ আট ওলায়; তেতিয়া তেওঁৰ জীৱনৰ কাৰণে কেৱে আশ নকৰিছিল। তথাপি দেউতাকে অশেষ যত্ন কৰি, দেৱ-দেৱী সকললৈ টোপোলা বান্ধি আৰু পূজা আগবঢ়াই, তদুপৰি টেৰ শাস্তি স্বস্তায়ন আদি কৰোৱাই বণজিতক যমৰ নগৰীৰ পৰা ওলোটাই আনিলে। বণজিৎ জীয়াই থাকিল সঁচা, কিন্তু সোঁচকুটো তেওঁৰ আইৰ ফলত কণা হল। তেওঁৰ গঢ়িত আৰু লনি মুখনিভো চিৰদিনলৈ আইৰ সাচ বহিল।

পাঁচবছৰ বয়সৰ সময়ত পিতাকে আন এটি মিছিল-সৰ্দাৰৰ জীয়েকক বণজিতলৈ বিয়া কৰোৱায়। পুতেকৰ বিয়া দিলে হয় কিন্তু তেওঁৰ পঢ়া-শুনাৰ দিহা-পোহা একেবাৰেই নকৰিলে। বণজিতৰো পঢ়াত সিমান বাপ নাছিল। সেইদেখি তেওঁ আখৰ এটাকে চিনিব নোৱাৰিলে। তেওঁ অকল চিকাৰ কৰি আৰু উৰ্মাল-জামলিয়েই কাল খেদাইছিল। চালুকীয়াকালৰে পৰা ঘোঁৰাত উঠা আৰু ঘোঁৰাচলোৱাৰ

আটাইবোৰ কিটিপ্-কাটাপ্ খৰচি মাৰি শিকি লৈছিল।
আবস্তগৰে পৰা তেওঁ ইমান চোকা বুদ্ধিৰ আছিল যে
আটোয়ে তেওঁৰ বুদ্ধি দেখি তবধ মানিছিল।

বাৰবছৰৰ সময়ত বাপেক বৰ্ণজিতৰ চুকায়। তেতিয়া
তেওঁ বিলাকৰ সৰু “ৰাজা” খনৰ ভাৰ তেওঁৰ ওপৰত পৰিল।
বৰ্ণজিৎ নামত ৰজা হ'ল যদিও আচলতে মা-ৰু আৰু ডাঙৰীয়া
অৰ্থাৎ মন্ত্ৰাসকলেহে ৰাজা শাসন কৰিছিল। তেওঁ বিলাক কিন্তু
বৰ অসজ পৰ্কিতীয়া আৰু আনলৈ হুল-টুটা বিধৰ মানুহ।
বৰ্ণজিতৰ সিংহাসনৰ বাটত সিবিলাক জানিবা নঙলা মুখৰ জপনা
হল। বৰ্ণজিতে সেইকথাৰ সন্বেদ পাই ১৭৭৯ খৃষ্টাব্দত কোভাস্
বোলা ঠাইত দলবগিৰী লখপত মন্ত্ৰীক বৰ্ণজিত ঘটাই সিংহাসন
অধিকাৰ কৰিলে। তেতিয়া তেওঁৰ বয়স সোতৰ বছৰ হৈ
মাথোন হৈছিল।

চাৰিওফালৰ অৱস্থা

সেই সময়ত ভাৰতৰ অৱস্থা কেনে আছিল, তোমালোকে জানি থোৱা ভাল। তেতিয়া মুছলমান ৰজাৰ বল টুটি দাঁত নথকা সাপৰ দৰে হৈছে। তেওঁলোকৰ বিশাল সাম্ৰাজ্যখন ডোখৰ ডোখৰ হৈ কেইবা খনিও সৰু সৰু ৰাজ্যত পৰিণত হৈছিল। ইংৰাজবিলাকো সেই চেগতে বেপাৰ কৰিবলৈ ভাৰতলৈ আহে। ভাৰতৰ ঠায়ে ঠায়ে ইউনিয়নজেক্ অৰ্থাৎ ইংৰাজৰ জাতীয় পতাকা বতাহত ফৰফৰকৈ উৰিবলৈ ধৰিছে। দক্ষিণ চুকে মাৰাঠাজাতি প্ৰৱল হৈ উঠিছিল। পশ্চিম পিনৰ পৰা পৰ্ব্বতীয়া আফগানবোৰে চল পালেই ভাৰতক বেৰি ধৰিছিল হি। কেউপাশে এনে ঘটনা আৰু অৱস্থা—তাৰ মাজতেই বণজিতৰ সৰু ৰাজ্যখন আছিল। অলেখ সৰু সৰু ৰাজ্যও তেওঁৰ ৰাজ্যৰ ইফালে-সিফালে থান-বান হৈ থকা দেখা গৈছিল। হিন্দু-মুছলমান “ৰজা” বিলাকে সেই ৰাজ্যবোৰ চলায়।

ক্ষমতা বঢ়া

সিংহাসনত বঢ়িয়েই বণজিত্তে দেখিলে যে আফগানিস্থানৰ বজা জামানশ্যাহে ভাৰত আক্ৰমণ কৰিবলৈ যো-যা কৰিছে। জামানশ্যাহৰ ককাক আহম্মদ শ্যা' দূৰাণীয়ে উত্তিপূৰ্বেই দিল্লী দখল কৰি গৈছিল। জামানশ্যাহে এইবেলি ভাৰতত এখন সাম্ৰাজ্য স্থাপন কৰিবলৈ মন মেলিলে। পঞ্জাবত তেতিয়া শিখ্‌বিলাকৰ সৰু সৰু বজাবোৰৰ ভেতি চোঙনি হে হৈছিল মাগোন। আফগানৰ আক্ৰমণৰ পৰা বক্ষা পাবলৈ জয়ে জয়ে শিখ্‌বিলাকৰ তিম ন শক্তি নাছিল। সেইদেখি আফগানবোৰ আহিলেই শিখ্‌বিলাকে গ'ছুৱাৰ এৰি হাবি-বন, পৰ্বত-পাষণ্ডলৈ পলাই গৈ আত্মৰক্ষা কৰিছিল। সিহঁত গুচি যোৱা মাত্ৰকে লুকুৱা ঠাইৰ পৰা শিখ্‌বিলাক ওলাই আহে আৰু মানুহৰ ঘৰ-বাৰী লুটি-পুটি ধন অৰ্দ্ধাত লাগি যায়।

ইবাৰো শ্যাহজামান আতি লাহোৰ পাণ্ডতেই আটাইবিলাক শিখ্‌-সৰ্দাৰ হাবিলৈ পলাই গল। লগত বণজিত্তেও চাপলি ললে। কিন্তু বণজিত্তে তাত-সাবটি কঁপালক ধিয়াই বহি থকা পুৰুষ নহয়। আন আন সৰ্দাৰ সকলৰে মুঠ বান্ধি তেওঁ সিদ্ধ নদৰ দাঁতিয়ে-কাষৰে থকা ঠাইখিনি আক্ৰমণ কৰি অধিকাৰ কৰি ললে। জামানশ্যাহে বণজিত্তৰ একোকে কৰিব নোৱাৰিলে।

তেতিয়াৰে পৰা বণজিতৰ ক্ষমতা বাঢ়ি গল। কোনো কোনো শিখ সৰ্দাৰ সেইদেখি তেওঁক খিয়াল কৰি তেওঁৰ বিৰুদ্ধে ঠিয়ও তৈৰিছিল। কিন্তু কথা এষাৰ মইনাইত তোমালোকে নাপাহৰিবা যে যিসকল পৃথিবীত ডাঙৰ হৈছে, তেওঁলোকে অহন মামুহৰ ওপৰত মনবল খটাই সিবিলাকক নিজৰ বশ মনাই লব পাৰে। বণজিতৰও সেই ক্ষমতা আছিল। তেওঁ নিজৰ চোকা বুদ্ধি অৰু চৰিত্ৰ-বলত আটাইনোৰ বিপদৰ হাত সাৰিব পাৰিলে। তেওঁৰ ক্ষমতাও দিনক দিনে বাঢ়ি গল।

এনে সময়তে দাঁত্ৰিয়-কাষৰে থকা বাজাবোৰত ধবধব-মাৰ-মাৰ বুলি এটা গুলকনি উঠিল। শাহজামান তেতিয়াও সেই অঞ্চল এৰি যোৱা নাই। এইবাৰ শেনৰ এক-জাত দেখি তেওঁ লাহোৰ এৰি দেশলৈ পলাই গল। যাবৰ সময়ত শাহজামানৰ হিলৈ কেটামান নৈত পৰিছিল। বণজিতে সেই হিলৈ কেইটা তুলি শাহজামানলৈ পঠাই দিলে। হিলৈ কেইটা পাই শাহজামানে মনত বৰ বং পালে আৰু বণজিতলৈ মিচাকৈয়ে লিখি পঠালে বোলে হিলৈ কেইটা ওভোতাই দিয়াৰ কাৰণে মই আপোনাক অহন কৈ বঁটা দিম, লাহোৰখনকে দিলোঁ, চলাই খাই থাকক। এই কথাত হুপমান পাই বণজিৎ সিংহই সঁচাসঁচিকৈয়ে লাহোৰ লবৰ নিমিত্তে আয়োজন কৰিলে।

লাহোৰ অধিকাৰ

তেতিয়া পঞ্জাবৰ ভিতৰত লাহোৰেই আটাইতকৈ শ্ৰেষ্ঠ নগৰ আছিল। দিল্লীৰ বাদশ্বাহ সকল সময়ে সময়ে আহি লাহোৰত থাকিবলৈ লৈছিল। এতিয়া যেনেকৈ শিলঙৰ পৰা অসমৰ গৱৰ্ণৰে শাসনকাৰ্য্য চলায়, তেনেকৈয়ে দিল্লীৰ তলে এজন শাসনকৰ্ত্তাই লাহোৰত থাকি তেতিয়া পঞ্জাব শাসন কৰিছিল। দিল্লীৰ বাদশ্বাহৰ কঁকাল পৰাত আফগান অৰ্থাৎ কাবুলি বিলাকে পঞ্জাব দখল কৰে। তেতিয়াৰ পৰা আফগান সৰ্দাৰবোৰেহে লাহোৰ শাসন কৰিছিল। শ্বাহজাহান সিহঁতৰে বজা।

এই সৰ্দাৰবোৰেই অইনবিলাকেৰে লগ লাগি শ্বাহজাহানক আগবাব খেদাই দিছিল। এতিয়া কিবা কাৰণত ইহঁতৰ নিজৰ ভিতৰতে কাৰ্জিয়া লাগিল। সিহঁতৰ কাৰ্জিয়াৰ ফলত লাহোৰৰ কাৰো শান্তি-শুভি নোহোৱা হ'ল। সেইদেখি তাৰ মুখিয়াল মুখিয়াল হিন্দু-মুছলমান সকলে বণজিৎ সিংহক লাহোৰলৈ মাতি পঠালে।

বণজিতে লাহোৰ লবলৈ পাৰ্জিয়েই আছিল ; তেওঁবিলাকৰ চিঠি পাই তেওঁৰ উচ্চাহ আৰু হুগুণ চৰিল হে।

তেওঁ অনাহক পলম নকৰি যিমান সোনকালে পাবে অন্ত-
শস্ত্ৰ আৰু সৈন্য প্ৰভৃতি গোটাই লৈ লাহোৰৰ পিনে খোজ
দিলে। তাৰ আনাৰকলি বোলা ঠাইত তেওঁ বাহৰ পাতি
বল। আন পক্ষৰ বণুৱাবে সৈতে তেওঁৰ তুমুল সংগ্ৰাম লাগিল ;
বণজিতৰ ধৰাল হেমদাঙৰ কোবত শত্ৰুসৈন্য ফৰিঙ-
চিটিকাদি চিটিকিবলৈ ধৰিলে—শত্ৰুৰ তপত তেজ্জৰে
বণগলিৰ সেউজীয়া ঘাঁহবোৰ বাঙলি হৈ পৰিল। এইদৰে
১৮০০ খৃষ্টাব্দত শত্ৰুদলক সম্পূৰ্ণৰূপে ঘাটি খুৱাই বণজিতে
লাহোৰ অধিকাৰ কৰি লয়।

লাহোৰ লৈ বণজিতৰ মন বাঢ়ি গল আৰু সাম্ৰাজ্য এখন
স্থাপন কৰিবলৈ তেওঁৰ মনে কটকটাবলৈ ধৰিলে। জম্মু এখন
নিশকতীয়া আৰু সৰু ৰাজ্য—ই পঞ্জাবৰ উত্তৰ পশ্চিমে কাশ্মীৰৰ
প্ৰায় ওচৰতে আছে। বণজিতে আগধৰি সেইখনকে তলতীয়া
কৰি লবলৈ বিচাৰিলে। অলেখ যুঁজাৰু আদি লগত লৈ
বণজিৎ সেই বছৰতে (১৮০০ খৃষ্টাব্দ) জম্মুৰ পিনে ৰাওনা
হল। তেওঁ যোৱা কথা শুনি জম্মু ৰজাই যুঁজ-বাগৰ নকৰাকৈয়ে
বলত ধন-সোণ আৰু কেইবাটাও হাতী দি বণজিতৰ বশ
মানিলে। বাটত শিয়ালকোট, দিলাৱাৰ, মিবোৱাল, নৰোৱাল
আৰু য়েশোৱৰাল প্ৰভৃতি সৰু সৰু কেইবাখনি ৰাজ্যও বণজিতৰ
হাতলৈ আহিল। নানান ঠাই জিনি দলুদোপ-হেন্দোদোপ-
লংগাই তলৰ মাটি ওপৰ কৰি বণজিৎ আকৌ লাহোৰ পালেহি।

তেওঁৰ কাৰ্য্যকলাপ দেখি ইংৰাজ গৱৰ্ণমেণ্ট তথা লাগিল।

পেটে পেটে তেওঁবিলাকে ভয়ো খালে। সেই দেখি ইউস্বফ্ অলৌ থা নামৰ এজন মুছলমান কটকীৰ লগত বৰ্ণজিতলৈ বহুতো ধন-সোণ আদি ভেঁটি পঠাই ইংৰাজে তেওঁৰে সৈতে মিতিৰ হবৰ প্ৰাৰ্থনা কৰিলে। বৰ্ণজিতেও বৃটিশ দূতক আস্ত-ব্যস্তকৈ স্তম্ভি-পুছি ইংৰাজলৈ ভাৰ-ভেঁটি দি তেওঁবিলাকৰ মিতিৰ হল। সেই মিতিবত্ভাৰ গোটেই জাৱনটো বৰ্ণজিতে উমাই থৈছিল।

লাহোৰৰ দৰবাৰ

দিখিজয় কৰি আহি ১৮০১ খৃষ্টাব্দত বণজিৎ সিংহই লাহোৰত দৰবাৰ পাতি মহাৰজা উপাধি লয়। আৰু “টহাল” বা টাকশাল বজুৱাই নিজৰ নামত টকা চাবত মাৰি উলিয়াবলৈ ধৰে। মহাৰাজ পদবী লৈয়েই বণজিৎ সিংহই ৰাজাশাসনৰ ভাল দিহা কৰিলে। প্ৰজাৰ দুখ-নিকাৰ আৰু ওজৰ-গোচৰৰ পিনে তেওঁ চকুদিলে; নিজে লিখা-পঢ়া নজনা আছিল যদিও প্ৰজাক শিক্ষিত কৰিবলৈ পাৰেমানে চেষ্টা কৰিছিল। মুঠতে, ভাল ৰজা বোলাবলৈ আৰু ৰাইজক সুখে ৰাখিবলৈ বণজিতৰ চেষ্টাৰ ক্ৰটি নাছিল।

কিন্তু ইমানতো বণজিতৰ ৰাজা-বঢ়োৱা-হাবিলাষ অৰ্থাৎ ৰাজা লিপ্সা লুপ্ত নহল; তেওঁ দাঁতিয়ে কাষৰে থকা ৰাজাবোৰ নিজৰ তলতীয়া কৰি এখনি ডাঙৰ শিখ্ সাম্ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ মন মেলিলে। সেইদেখি আকৌ ৰণুৱা আদি গোটাই লৈ দেশজয়ৰ কাৰণে তেওঁ ওলাই গল; অলপ দিনৰ ভিতৰতে বণজিতৰ বাতৰল আৰু যুদ্ধকৌশলৰ ফলত উত্তৰে হিমালয়ৰ পৰা দক্ষিণে মূলতান আৰু পশ্চিমে আফগান সীমান্তৰ পাহাৰৰ পৰা পূবপিনে শত্ৰু নদীলৈকে সদৌ ডোখৰ ঠাই

তেওঁৰ হাতৰ তললৈ আহিল। ১৮০৫ খৃষ্টাব্দলৈকে তেওঁ
এইদৰে দেশ বিজয় কৰি হিন্দু-মুছলমান আটাইবোৰ ৰাজ্যকে
নিজৰ তলতীয়া কৰি ললে। সেই সময়ত তেওঁক সকলোৱে
“পঞ্জাব কেশৰী” অৰ্থাৎ পঞ্জাবৰ সিংহ বুলি মাতিছিল।

বগজিৎ অকল দেশ জয় কৰাতেই যে একেলালিয়ে লাগি
আছিল এনে নহয়, এখন দুখন দেশ লব পাৰিলেই তেওঁ
লাহোৰলৈ উভতি আহে আৰু নানাৰকমৰ বং-তমইচা কৰি
জিৰণি লয়। কেতিয়াবা কেতিয়াবা হৰিদ্বাৰলৈকো গৈ গঙ্গাত
গা ধুই আহিছিল।

বৰ্ণজিতৰ টেঙাবালি

ইপিনে মাৰাঠীবিলাকৰ সতে ইংৰাজৰ যুঁজ লাগি আছিল। বৰ্ণত ঘাটি মাৰাঠীবিলাকৰ নায়ক যশোৱন্ত ৰাও হোলকাৰে বৰ্ণজিতত সহায় মাগিলে। তেওঁৰ ইচ্ছা আছিল, বৰ্ণজিতৰে লগলাগি ইংৰাজক হটাই দিয়ে; কিন্তু বৰ্ণজিৎ আগেয়েই ইংৰাজৰ লগত মিত্ৰিবাৰি-সূতাৰে বান্ধ খাইছিল দেখি, হোলকাৰক একো সহায়-সাৰথি দিব নোৱাৰিলে। অগত্যা, কোনো ফালৰে পৰা চল বুধি নাপাই হোলকাৰে ইংৰাজক উত্তৰ ভাৰতৰ ভালেখিনি ঠাই এৰি দি তেওঁলোকৰ সৈতে সন্ধি কৰিলে। আনপিনে বৰ্ণজিতে নিজৰ ৰাজ্য বঢ়োৱা কামত দিনক দিনে আক নতুন উচ্চাৰে লাগি গল। তেতিয়া দিল্লী ইংৰাজৰ অধীনত আছিল।

জহকালিৰ বেলিৰ দৰে খাঙ-খাঙ মূৰ্তি ধৰি বৰ্ণজিতক দিগ্বিজয় কৰি ফুৰা দেখি বিন্দু, পাতিৱালা, কৈখাল প্ৰভৃতি ৰাজ্যৰ গৰাকী সকলে মেল পাতি থিৰাং কৰিলে বোলে বৰ্ণজিতৰ বহতীয়া হোৱাতকৈ অইনৰ সহায়েৰে গা বঁচোৱাও ভাল। সেইদেখি তেওঁলোক দিল্লীলৈ গৈ ইংৰাজক সকলো কথাৰ খোৰ ভাঙি জনাই তেওঁবিলাকত শৰণ পৰিলে।

ইংৰাজে তেওঁলোকক একো ভয় নাই বুলি মুখেৰে কৈছিল যদিও বণজিতৰ বিপক্ষে যুদ্ধ কৰিবলৈ সাহ নকৰিলে ।

এই কথাৰ সন্মুখত পাই বণজিতে অমৃতসৰত এখনি সত্ৰৰ আয়োজন কৰি বিন্দু, পাতিৱালা, কৈথাল, কৰ্পূৰতলা আদি ঠাইৰ বজাসকলক মতাই আনিলে ; তেওঁলোক আহি পোৱাত বণজিতে হিয়াত গাঁজি যোৱা কথাৰে কবলৈ ধৰিলে বোলে আজি আপোনালোকে মোলৈ ভয় কৰি ইংৰাজৰ আশ্ৰয় লৈছে হয় কিন্তু এই কথাষাৰ কেতিয়াও পাহৰি নেপেলাব যে বিদেশী, বিধৰ্ম্মী আৰু স্বাৰ্থপৰ ইংৰাজ সপোনতো আপোনালোকৰ বুকুৰ বান্ধৱ হব নোৱাৰে। মোৰ লগতো যে ইংৰাজে সন্ধি কৰিছে, সি কেৱল স্বাৰ্থৰ কাৰণেহে। এই ইংৰাজৰ নিচিনা স্বাৰ্থপৰ, টেম্বৰ আৰু টেটুকুতায়ী জাতি পৃথিবীত বৰকৈ পাবলৈ নাষ্ট। গতিকে মই আপোনালোকক কব খোজোঁ যে আপোনালোক ইংৰাজৰ লগত নিমিলিব ; মই সঁশ্বৰলৈ চাই কৈছোঁ, কেতিয়াও আপোনালোকৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ নকৰোঁ।

কিন্তু বৰ শোকলগা কথা যে বজাসকলে তেওঁৰ সেই বহুমূলীয়া উপদেষ্টালৈ কাণসাৰকে নকৰি গুচি গল। কোনো মানুহৰ যেতিয়া কুবুদ্ধি হয় তেতিয়া সি নিজৰ বঙহ পৰিয়াল অথবা গিয়াতি কুটুমৰ সজ পৰামৰ্শৰ পিনে এইদৰেই পিটি দিয়ে। সেই ৰজা সকল যদি তেতিয়া বণজিতৰ কথা মতে চলিল হেঁতেন, তেন্তে মইনাইঁত, ভাৰতবৰ্ষৰ বুৰঞ্জী অইনবৰকমে তোমালোকে আজি পঢ়িবলৈ পালাহেঁতেন !

যি সময়ৰ কথা লিখা হৈছে তেতিয়া ইউৰোপত মহাবীৰ নেপোলিয়নৰ নাম কেউপিনে বৈ বৈ গৈছিল ; ইংৰাজক তেওঁ বৰকৈ দেখিব নোৱাৰিছিল। ইংৰাজ ভাৰতত ৰাজ্যবিস্তাৰ কৰা দেখি নেপোলিয়নে সহিব নোৱাৰিলে। সেইদেখি ইংৰাজক ভাৰতৰ পৰা ওফোৰাবলৈ তেওঁ পাংপাতি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। জানোচা খাইবাৰ পাছেদি নেপোলিয়ন বণজিতৰ লগ লাগেহি, এই ভয়তে ইংৰাজে পাৰশ্ব, অফগানিস্থান আৰু পঞ্জাবলৈ আকৌ কটকা পঠাই দিলে। এইবাৰ মেটকাফ্ চাহাব ইংৰাজৰ ফলীয়া হৈ লাহোৰলৈ গল (১৮০৮ খৃঃ)। এওঁক পাচত ভাৰতৰ বৰলাটৰ বিষয়খনো খাবলৈ দিয়া হয়।

চিৰদিনৰে পৰা এখন শিখ্ সাম্ৰাজ্য স্থাপন কৰিবলৈ বণজিতৰ হেঁপাহ আছিল। শতদ্রুৰ পূৰ্বফালে যমুনা নদীলৈকে বণজিতে ৰাজ্য বঢ়াবলৈ যো-যা কৰোঁতেই মেটকাফ্ চাহাব গৈ তেওঁক ইংৰাজৰ সৈতে সন্ধি কৰিবলৈ খাটিলে।

এইবাৰৰ সন্ধিৰ নিয়ম আগতকৈ অলপ লৰ আছিল। এই সন্ধিমতে আৰু দিগ্বিজয় নকৰে' বুলি বণজিতে ইংৰাজক কথা দিব লাগিব। অৰ্থাৎ চিৰদিন হৃদয়ত পুঠি থোৱা ইচ্ছা তুচ্ছ ইংৰাজৰ সামাণ্য কথাতে বণজিৎ সিংহই আজি শতদ্রুৰ পানীত বিসৰ্জ্জন দিব লাগিব!—বণজিৎ সিংহই মাগোন উত্তৰ দিলে, “ইংৰাজে মোক এতিয়ালৈকে চিনি পোৱা নাই—এই চকুত যিদিনাখন দাবানল জ্বলি উঠিব, সেইদিনা হে ইংৰাজে বৃজি পান বণজিৎ সিংহ কেনে!” সেই বজ্জধৰনি শুনি মেটকাফ্ ভয়ত কঁপি কঁপি গুটি আহিল।

ইংৰাজৰ সৈতে কাজিয়াৰ উপক্ৰম

ইংৰাজৰ ইচ্ছা আছিল, বৰ্ণজিতে যেন শতদ্ৰৱ পূৰ্বপিনলৈ আক্ৰমণ নকৰায়। সেই দেখি তেওঁৰ কামত পাৰে মানে হকা-বধা কৰিবলৈ সিবিলাক সাজু হল। বৰ্ণজিৎ সিংহই কিন্তু সেইবোৰলৈ কৰেপ নকৰি নিতৌ যিমান পাৰেন-ন ৰাজ্য দখল কৰি ললে; তেওঁৰ গঢ়-গতি দেখি ইংৰাজৰ পেটেতে হাত-ভৰি লুকাল—ভয়ে ভয়ে সিবিলাকে বৰ্ণজিতলৈ কেঁপুঠালে যে তেনে কৰা উচিত হোৱা নাই। বৰ্ণজিতে সেইকথাৰ একো উত্তৰ নিদি ভিতৰি যুদ্ধৰ আয়োজন কৰিবলৈ ধৰিলে।

ইংৰাজেও কিছুমান দিনৰ পাছত সেনাপতি অক্টল'নিক বলতো সৈন্য-আদি দি শতদ্ৰৱ পাৰলৈ পঠাই দিলে। অক্টল'নিয়ে আহিয়েই মালৱ আৰু সাৰহিন্দ বোলা দুখন “ৰাজ্যৰ” সৰ্দাৰ দুজনক মতাঠ আনি ইংৰাজৰ ফলীয়া হৈ বৰ্ণজিতৰ সৈতে বৰ্ণ দিবলৈ কলে। সিবিলাকেও ইংৰাজক সহায় কৰিবলৈ মান্তি হল। আনপোনে বৰ্ণজিৎ সিংহইও নিজৰ লাই-লক্ষৰ প্ৰভৃতি আনি শতদ্ৰৱ পাৰত গোট খুৱালেহি। এইদৰেই ইংৰাজৰ লগত বৰ্ণজিতৰ যুদ্ধ লাগিবৰ উপক্ৰম হল।

ঠিক সেই সময়েতে অমৃতসৰত মহৰম অৰ্থাৎ তাজিয়া উপলক্ষ্যে শিখ্ আৰু মুছলমান বিলাকৰ কিলাকিলি লাগে।* বণজিৎ সিংহৰ সৈন্যদলত থকা আটাইবোৰ মুছলমান আৰু শিখ্ সৈন্যৰ ভিতৰতো মৰামৰি লাগিল। ভালেমান সৈন্যৰ সেই ঘটনাতে মৃত্যু হয়। তেনে অৱস্থাত বণ কৰিবলৈ গলে নিজেই ঘাটি খাব লাগিল হেঁতেন। সেইদেখি বণজিৎ সিংহই ইংৰাজৰ সৈতে সন্ধি কৰিবলৈ বাধ্য হল। ১৮০৯ খৃষ্টাব্দৰ ২৫ এপ্ৰিলৰ দিনা বণজিৎ সিংহই ইংৰাজৰ লগত আকৌ সন্ধি কৰিলে। এইবাৰ কিন্তু বণজিতে বাজাৰ দক্ষিণ ফালৰ এডোখৰ ঠাই ইংৰাজক ৭ৰি দিব লগীয়াত পৰিল।

সন্ধি হল হয়, কিন্তু কোনো দলেই কাকো সম্পূৰ্ণৰূপে বিশ্বাস কৰি নিশ্চিন্ত হব নোৱাৰিলে। শত্ৰুৰ দুয়োপাৰে দুয়োপক্ষই নিজৰ নিজৰ গড়মাৰি ইদানে আনদলৰ আলেখ লেখ চাবলৈ লাগিল।

কিন্তু বিজয়ী বণজিতৰ বণম্পৃহা তেতিয়াও মাৰ নগল। বাজাৰ দক্ষিণফালে ভালকৈ বখীয়া-পৰীয়া বছৰাই তেওঁ উদ্ভৱৰ পৰ্ব্বতীয়া বাজাবোৰ জয় কৰিবৰ কাৰণে যাত্ৰা কৰিলে। টাঙ্গা বাজা অধিকৃত হল আৰু আন আটাইবোৰ দেশেই বণজিতৰ বশ মানিলে। ইপিনে তেতিয়া কাবুলত বৰ গোলমাল লাগিল : ১৮১০ খৃষ্টাব্দত শ্বাহ মামুদে কাবুলৰ বজা শ্বাহ

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY

বণজিৎ সিংহ

২১

ছুজাক চক্ৰান্ত কৰি খেদাইদিয়ে। শাহ ছুজা পলাই আহি
সিঙ্কুনদৰ পাৰত উপস্থিত হল। বাতৰি পাই বণজিৎ তেওঁক
আথে-বেথে আগবঢ়াই আনিবলৈ গল।

বণজিৎ আঁতৰি যোৱাত চল পাই মুলতানৰ বজাই এই
সমযতে বিদ্রোহ কৰিছিল। বণজিতে উভতি আহি তেওঁক
আকৌ যুঁজত ঘটালে আৰু টেৰ টকা তেওঁৰ পৰা আদায় কৰি
ৰাজধানীলৈ গৈ সেনাবিভাগৰ য'ত যেতেটি আশৌৱাহ আছে,
আঁতৰাবৰ মন কৰিলে।

ইয়াৰ পাছত ১৮১২ খৃষ্টাব্দত ৰাজকোৱাৰৰ খড়গসিংহ
(খৰক্ সিংহ) ৰ বিয়া হয়—বিয়াত খুব ধুমধাম হৈছিল।
ইংৰাজ-সেনাপতি অক্টাৰলনকো সেই বিয়ালৈ মতা হয়।

বণজিৎ সিংহই তেওঁক বৰ আদৰ-সাদৰ কৰি সোধ-পোছ
কৰিছিল। তেতিয়াৰে পৰা বণজিৎ আৰু অক্টাৰলনৰ ভিতৰত
সখিয়ালি ইমান ডাঠ হল যে সামান্য ফাকুৱা উচ্চৰতো শেহৰজন
গৈ আগবৰ্জনৰ ফাকুৱা খেলত যোগ দিছিল।

কহিনূৰ লাভ

তোমালোকে কহিনূৰ হীৰাৰ নাম শুনিছা। ইয়াৰ দৰে আপুকগীয়া আৰু বহুমূলীয়া মণি জগতত আৰু নাই। এই ভোটাংগৰা হেন ডাঙৰ হীৰাডোখৰ কত কালৰ পৰা যে ভাৰত-বৰ্ষত আছিল, খাটাংকৈ কব নোৱাৰি। পুৰাণত শুমন্তুক বোলা এটি মণিৰ বিচিত্ৰ উপাখ্যান আছে। স্বয়ং শ্ৰীকৃষ্ণই তাক বিজয় কৰি আনিছিল। কোনো-কোনোৱে ভাবে যে তাহা নিৰ সেই শুমন্তুক মণিটোৱেই আজিকালিৰ কহিনূৰ। এই হীৰাডোখৰ অতীজতে মালবৰ হিন্দু ৰজা সকলৰ অধিকাৰত আছিল। আলাউদ্দিন খিলিজিয়ে মালব জয় কৰি হীৰাডোখৰ দিল্লীলৈ লৈ যায়। পাছত ই গোৱালিয়ৰৰ অধিপতিৰ হাত লাগে। মোগল সম্ৰাট বাবৰে গোৱালিয়ৰ-ৰজাৰ পৰা তাক দিল্লীলৈ আনে। ১৭৩৯ খৃষ্টাব্দত পাৰস্যৰ নাদিৰ শ্বাহ দিল্লীলৈ আহি হীৰাডোখৰ মোগল সম্ৰাটৰ পৰা কাঢ়ি নিয়ে। তেৱেঁই ইয়াৰ নাম “কহিনূৰ” ৰাখিছিল। নাদিৰৰ পাছত কাবুল-ৰজা আহম্মদ শ্বাহ হীৰাডোখৰৰ অধিকাৰী হয়। আহম্মদৰ পাছত ই শ্বাহ ছুজাৰ হাতত পৰে। তোমালোকে ইয়াৰ আগেয়ে পঢ়ি আহিছা যে শ্বাহ ছুজা খেদা খাই ভাৰতলৈ পলাই অহা লোক। তেওঁ ৰণজিতৰ আশ্ৰয়ত থাকোঁতে মণিটো

বৰ্ণজিতৰ অধিকাৰলৈ আহে। বৰ্ণজিৎ সিংহই হীৰাডোখৰ নিজৰ মুকুটত পিন্ধিছিল। এবেলি মানুহ এজনে কহিনুৰৰ বেচ-বৰ্ণজিতত সোধাত বৰ্ণজিতে হাঁহি মাৰি কৈছিল, “ইস্কা কামৎ পাঁচ জুতি”—অৰ্থাৎ ইয়াৰ দাম পাঁচোটা জোতাৰ কোব। তাৰ মানে, যেয়ে ইয়াক আনৰ হাতৰ পৰা কাটি লব পাৰিব ই তেওঁৰেই।

বৰ্ণজিতৰ মৰণৰ পাছত তেওঁৰ নাবালক পুতেক দলিপসিংহ হীৰাডোখৰৰ মালিক হয়। তেওঁৰ নাবালক অৱস্থাত ইংৰাজে পঞ্জাব অধিকাৰ কৰি সেই মৰগীয়া বত্ৰুখৰি বিলাতলৈ লৈ যায়। আজিও সাগৰৰ সিপাৰে হিন্দুৰ সম্পত্তি, হিন্দুৰ উজ্জ্বল যুগৰ এটি উজ্জ্বল বত্ৰ, বিশ্বাসীৰ চকুত চমক লগাই জ্বলি কি আছে। ভ'বন্তবাসী, তোমাৰ দেশৰ বত্ৰ সৌৱা পঞ্চম জৰ্জৰ মুকুটত ; চাই লোৱা !

কাশ্মীৰ বিজয়

শ্যাহ ছুজা ভাৰতত থাকোঁতেই কাবুলপতি শ্যাহ মামুদে কাশ্মীৰ আক্ৰমণ কৰিবলৈ যো-যা কৰি বণজিতলৈ সহায় মাগি পঠিয়ায়। সিয়ান বণজিৎ সেই কথাত মান্তি হল। শ্যাহ মামুদে বণজিতৰ সৈন্য আদি লৈ আৰু তেওঁৰ কথামতে চলি কাশ্মীৰ অধিকাৰ কৰিলে; কিন্তু আফগান বিলাকে শিখ্ বিলাকক যুদ্ধ-জয়-কৰি-পোৱা ধনবস্তুৰ ভাগ দিবলৈ বৰ কেৰ্জেৰ্ কৰাত বণজিতৰ খঙ উঠি আফগানৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ সূচাই দিলে। সিংহবিক্ৰমী বণজিৎ সিংহৰ অতুল প্ৰতাপত আফগান বিলাক ঘাটিল আৰু আফগানিস্থানৰ বলত ঠাই তেওঁৰ বাজাৰ ভিত্তৰুৱা হল।

১৮১৪ খৃষ্টাব্দত বণজিতে নিজেই কাশ্মীৰ জয় কৰিবলৈ মন মেলিলে। হাতিয়াৰ-ছতিয়াৰ, বণুৱা-বনুৱা গোটাঠ-পিটাই লৈ তেওঁ ভাল দিন বাৰ চাই কাশ্মীৰৰ পিনে ৰাওনা হল। বাটত অশেষ কষ্ট ভুঞ্জি, দেধাৰ বিপদৰ হাতসাৰি সৈন্যদলৰ সৈতে বহুদিনৰ মূৰত বণজিৎ কাশ্মীৰ পালে গৈ।

কাশ্মীৰৰ বজাৰ সৈতে তেওঁৰ সৰুকলি-বৰকলি যুঁজ লাগিল। * কাশ্মীৰৰ বজা পৰাজিত হৈ বৰজিতক ৰাজপাট এৰি দি পলাই গল। সদৌ কাশ্মীৰখন বৰজিতৰ হাতলৈ আহিল।

কাশ্মীৰ জয় কৰি বৰজিৎ মূলতানত গৈ উপস্থিত হল আৰু তাৰ বজাক আকৌ সম্পূৰ্ণৰূপে নিজৰ তলতীয়া কৰি পেলালে। তাৰপৰা তেওঁ সিন্ধু প্ৰদেশ আক্ৰমণ কৰি ভালেমান ধন-সোণ গোটাই লাহোৰলৈ ওভতে। লাহোৰ পাই বৰজিতে ৰাজ্য শাসনৰ ভাল বন্দোবস্ত কৰিবলৈ ধৰে। বিশ্বাসী কৰ্মচাৰী বিলাকক ভিন্ ভিন্ দেশৰ শাসন কৰ্ত্তা পাতি দিলে আৰু সৈন্যৰ লেখ বঢ়াই সিহঁতক উন্নত প্ৰণালীৰে যুদ্ধবিদ্যা শিকাবলৈ মনপুতি লাগি গল।

* তেজপুৰৰ গিনে প্ৰৱাদ আছে যে অসম বজাৰ “সৰুকলি” আৰু “বৰকলি” নামৰ দুটা হিলৈ আছিল; এই হিলৈটোহঁত এবাৰ ৰাজিলে সাতদিনলৈকে হেনো একেলালিয়ে তাৰে গুলিয়াব পৰা গৈছিল। তদ্ব্যময় বৰ লাগিলে হে বোলে সেট হিলৈ দুটা ব্যৱহৃত হৈছিল; তেনে বৰক “সৰুকলি-বৰকলি” বৰণও বোলে। এই কথা লিখকে স্বৰ্গগত ককাদেউতাকৰ পৰা শুনিছে।

ফৰাছী কৰ্মচাৰী নিয়োগ

তেতিয়া ইউৰোপত জনাজাত নেপোলিয়ন বোনাপাৰ্টৰ কঁকাল পৰিছে। তেওঁৰ সৈন্যদল তেতিয়া থান্-থান্ বান্-বান্ হৈ য়েয়ে যতে পালে ততেই কামত সোমাইছে। সিহঁতৰ ভিতৰত কিছুমানে বৰ্ণজিতৰ বাৰত্ৰ আৰু যশস্বাৰ বাতৰি শুনি মুছলমানৰ বেশেৰে কান্দাহাৰ আৰু কাবুলৰ যাজেদি লাহোৰলৈ আহিল। বৰ্ণজিতে সিহঁতক বজাতি-টুকৰিয়াই চাই সৈন্য বিভাগত ঠাই দিলে আৰু সিহঁতৰ হতুৱা নিজৰ সেনাবোৰক ইউৰোপীয় নিয়মেৰে যুদ্ধবিদ্যা শিকাবলৈ ধৰিলে। কাম দিবৰ সময়ত বৰ্ণজিতে সিহঁতক এইবুলি শপত খুৱাই লৈছিল যে সিহঁতে গৰু মঙহ নাখায় আৰু দাঢ়ি শ্বুথুৰায়। কেজনমান ফৰাছী সেনাপতিও এইদৰে বৰ্ণজিতৰ সৈন্যদলত ভৰ্তি হৈছিল। তেওঁবিলাকৰ শিক্ষা পাঠ বৰ্ণজিতৰ বাৰ সৈন্য আৰু দুৰ্জয় হৈ উঠিল।

চূড়ান্ত ক্ষমতা লাভ

ৰণজিৎসিংহ বছৰদিনলৈকে আফগান বিলাকৰ সৈতে যুঁজিব লগীয়া হৈছিল ; বাবেপতি কিম্বা আফগান বিলাক হে বণত ঘাটিছিল। ১৮৩০ খৃষ্টাব্দত আফগান বিলাকে শেষ বেলি পৰাজয় স্বীকাৰ কৰে। ইতিমধ্যে বণজিতৰ ৰাজ্যসীমা বাঢ়ি গৈছিল ; তেওঁৰ বীৰত্ব আৰু যশস্বী কথাবেলিৰ পোহৰৰ দৰেই দেশে-বিদেশে বিয়পি পৰিল। তেতিয়াৰ ইংলণ্ড-ৰজাই বণজিতৰ লগত বন্ধুত্ব পাতিব খুজি চিঠি দিলে। বণজিতেও গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল লৰ্ড আমহাৰ্টৰ জৰিয়তে নানান উপহাৰৰ বস্তু বন্ধুত্বৰ চিন স্বৰূপে তেওঁলৈ পঠাই দিছিল। সেই সময়ত ৰজা উইলিয়ামে ইংলণ্ডৰ ৰাজপাট খাই আছিল। বণজিতে পঠোৱা উপহাৰৰ বস্তুবোৰ পাঠ তেৱেঁ লৰ্ড এলেনবোৰ হাতত ৰণজিতলৈ হৰেকৰকনৰ বহুমুগীয়া বস্তু ভেঁটি পঠালে। ১৮৩১ খৃষ্টাব্দত গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল লৰ্ড বেণ্টিক ৰণজিতক দেখা কৰিবলৈ আহে। ৰোপাৰ নগৰত তেতিয়া এখনি দৰবাৰ হৈছিল ; সেই দৰবাৰৰ নাম “দশোবা দৰবাৰ” সেই সময়তে মহাৰজাই নিজৰ সৈন্যদলৰ অস্ত্ৰ শিক্ষাৰ কোণল

তালৈ অহা সদৌসকল ইংৰাজক দেখুউৱাত তেওঁলোকে
 বিস্ময় মানিলে। এইবোৰ দেখি-শুনি ইংৰাজ বগজিতৰ
 নগে-নে লগা বন্ধু হবলৈ চেগ বিচৰাত লাগিল। অলপ দিনতে
 চেগ পাঠ ইংৰাজে বগজিতৰ সৈতে আকৌ সন্ধি কৰিলে আৰু
 সিন্ধু প্ৰদেশত বেহা-বেপাৰ কৰিবলৈ অনুমতি লভিলে। এই
 দৰেই আগধৰি বেহা-বেপাৰৰ গোজ পুতি ইংৰাজবিলাক মূৰকত
 সিন্ধুপ্ৰদেশত গজালি হল গৈ !

বণজিতৰ স্বাস্থ্যভঙ্গ আৰু

ৰাজ্যৰ শেষ অবস্থা

১৮৩৩ খৃষ্টাব্দৰ পৰা মহাৰাজ্যৰ স্বাস্থ্য বেয়া হবলৈ ধৰে। তেতিয়া তেওঁ শাস্ত্ৰমতে পৰাচিত হৈ পাপ তাকৰ কৰিবৰ গুণে বহুতো বন্দীক এৰি দিছিল। ডাক্তৰৰ মুৰে নামৰ এজন ইংৰাজ বৈদ লুখিয়ানালৈ আহি বণজিৎসিংহক চিকিৎসা কৰাত তেওঁৰ বেমাৰ গুচে। তেতিয়াৰে পৰা ইংৰাজৰ লগত বণজিৎসিংহৰ বন্ধুতা ভাৱ ও আগতকৈ বেছি হল।

“দশোৰা” উপলক্ষে ১৮৩৪ খৃষ্টাব্দত বণজিতে ইংৰাজ প্ৰতিনিধিলৈ তাৰ-ভেঁটি দি আকৌ এজন কটকী কলিকতালৈ পঠাই দিয়ে। তাৰ পাছত সিন্ধু দেশখন সম্পূৰ্ণৰূপে নিজৰ তললৈ আনিবৰ নিমিত্তে তেওঁ সেই সনতে সিন্ধু আক্ৰমণ কৰিবলৈ যায়। তাৰ শৰ্মীৰ সকলে কিন্তু তেওঁ যোৱাৰ আগেয়েই ইংৰাজৰ লগত সন্ধি কৰিছিল। সেই দেখি বণজিতে যুদ্ধ নকৰাকৈয়ে সোনবান যি পালে লৈ তাৰপৰা পেশোৱাৰ মূৰা হল। পেশোৱাৰত কিছুমান দিন থাকি ভালকৈ ৰাজ্য চলাবৰ দিহা কৰি বণজিৎ লাহোৰলৈ ওলাটে। দিন কিছুমানৰ পাছতেই বণজিতৰ একান্তীৰোগ অৰ্থাৎ পক্ষাঘাত বেমাৰ হয়—

কিন্তু ৰাজ্য চলাবৰ কাৰণে তেওঁ আগৰে পৰা ভাল বন্দোবস্ত কৰি থৈছিল দেখি শাসন কাৰ্য্যত একো বেমেজালি নঘটিল। তেওঁ বেমাৰত পৰি থকাতো ৰাজকাৰ্য্য আৰু দেশ-জয়-কৰা-কাম আগৰ দৰেই দুগুণ উচ্চাহেৰে চলিবলৈ ধৰিলে। তেওঁ জীয়াই থকা কালটোত তেওঁৰ নিজা ৰাজ্যৰ ভিতৰত একো গোলমাল বা বিশৃঙ্খলা অৰ্থাৎ লাগ-বান্ধ-নোহোৱা অৱস্থা হোৱা নাছিল। ৰজাঘৰীয়া আটাইবোৰ কাম তেওঁৰ নামতে চলোৱা হৈছিল। ইপিনে বৰ্ণজিৎসিংহৰ বেমাৰ হোৱা বাতৰি পাই ইংৰাজবিলাকে আফগানিস্থান আৰু সিন্ধুৰ ঘটনাত হস্তক্ষেপ কৰি নিজৰ শক্তি ভালেখিনি বঢ়াই ললে।

সদৌ সিন্ধুদেশখন নিজৰ অধিকাৰভুক্ত কৰিবলৈ বৰ্ণজিৎ সিংহৰ বহুদিনৰে পৰা মন আছিল। এতিয়া কিন্তু ইংৰাজে বিধি পথাৰি দিয়াত তেওঁ সেই আশা পূৰ্ণ কৰিব নোৱাৰিলে। ইয়াৰ কাৰণে বৰ্ণজিৎৰ মনত বৰ দুখ থাকিল। বৰ্ণজিতে জীৱনৰ শেহ চোৱালৈকে ইংৰাজৰ সহায়তা কৰিছিল; ইংৰাজে কিন্তু এইদৰেহে তাৰ স্মৃতি দিলে!

কাবুল-ৰজা শাহ ছুজা খেদা খাই আহি এই ঘটনাৰ আগতে ইংৰাজৰ শৰণাগত হৈছিল। সিপিনে কাবুলৰ দোস্ত মহম্মদ ৰুছৰ সৈতে ইংৰাজৰ বিপক্ষে সন্ধি কৰি যুদ্ধৰ আয়োজন কৰাত বাস্তৱ আছিল। ইংৰাজে দোস্ত মহম্মদৰ লগত যুঁজিবলৈ বৰ্ণজিতক সহায় মাগিলে। বৰলাট লৰ্ড অক্লেণ্ড বাহাদুৰে নিজেই ১৮৩৮ খৃষ্টাব্দৰ ৩০ নৱেম্বৰৰ দিনা প্ৰকাশ্য দৰবাৰত

গৈ মহাবজাক ভেট কৰি কিছুমান সৈন্য দিবলৈ খাটনি ধৰিলে। মহাবজাৰ সৈন্যদলৰ বলতে ইংৰাজ সেনাই দোস্তু, মহম্মদক পৰাজিত কৰি শ্যাহ ছুজাক কাবুলৰ সিংহাসনত বহুৱাব পাৰিছিল। কাবুলৰ যুঁজত জিকি সৈন্যদল উভতি অহাত বগজিতে মনত নথৈ আনন্দ পালে; তেওঁতয়ালৈকে লৰ্ড অক্লেণ্ড মহাবজাৰ আলহী স্বৰূপে লাহোৰতে আছিল। বগজিতে মনৰ আনন্দত অক্লেণ্ডৰ সতে জোখতো অধিক ফটিকা খাই গুৰুতগোৰে নাচিবলৈ ধৰিলে। বেছিকৈ ফটিকা খোৱাৰ ফলত বগজিতৰ বেমাৰ চৰিল আৰু তেওঁৰ মুখৰ মাত বন্ধ হল; তেওঁ মাথোন ঠাৰে চিঁয়াৰে হে মনৰ ভাৱ বুজাব পাৰিছিল। ইংৰাজ ডাক্তৰ, মুছলমান হেকিম আৰু হিন্দু ৰাজবৈদ্য সকলে দৰবৰ উপৰি দৰব দিবলৈ ধৰিলে; আচাৰ্য্য সকল আহি শান্তি-স্বস্ত্যয়নৰ আয়োজন কৰাত লাগি গল। কিন্তু প্ৰকৃতিৰ নিয়ম খণ্ডায় কোনে? পষেক এইদৰে থাকি ভাৰতৰ গোৰৱ, হিন্দুৰ ক্ষত্ৰিয় শক্তিৰ উজ্জ্বল মূৰ্তি বীৰ বগজিৎ সিংহ ১৮৩৯ খৃষ্টাব্দৰ ২৭ জুনৰ দিনা চিৰদিনৰ কাৰণে পৃথিৱীৰ পৰা গুচি গল—সিদ্ধু কিন্তু সেইদৰেই থাকিল।

তেওঁৰ মৃত্যুৰ পাছত লাখ-বিলাখ ধন দুখীয়া-মগনৌয়াৰ ভিতৰত বিলাই দিয়া হয়—মৰিবৰ আগতে দহ লাখ টকাৰ এটা ওখ বেদী তৈয়াৰ কৰোৱাই তাৰ ওপৰত দহ হেজাৰ টকা বেচৰ খাল পাৰি দি মহাবজাৰ শখোৱা হৈছিল। মানুহে বোলে বোলে মৰিবৰ আগতে বগজিৎ সিংহই কহিনূৰ মণিটো জগন্নাথ

ଦେରଲେ ଉଚ୍ଚର୍ଗା କବିବ ଖଞ୍ଜିଞ୍ଜିଲ ; କିନ୍ତୁ ଭଂବାଲୀ ସକାଳେ ସେଇ
କାମତ ବାଧା ଦିୟେ ।

মৰাৰ পাছত

মৰাৰ পাছত তেওঁৰ বৰ পুতেক খড়্গসিংহ ৰাজপাটত বহে। শিখ্ সৰ্দাৰ বিলাকৰ সহায়ত বছৰদিয়েক তেওঁ ভালদৰেই পঞ্জাব শাসন কৰিছিল। কিন্তু সিবিলাকৰ ভিতৰত দন খাৰ-য়াল লাগি একতা নোহোৱা হ'লত ইংৰাজে পঞ্জাব অধিকাৰ কৰি লয়। এইদৰেই ভাৰতীয় লোকৰ ভিতৰত একতা নোহোৱাৰ গুণে ইংৰাজে গোটেইখন ভাৰতবৰ্ষকে নিজৰ বন্ধুৱা কৰি লবলৈ চল পালে। কি কি অৱস্থাত নো আমাৰ দেশ খন ইংৰাজৰ তলতীয়া হ'ল আৰু কিহৰ কাৰণেই বা আমাৰ মানুহৰ ভিতৰত একতা নোহোৱা হৈছিল, সেইবোৰ কথা বুৰঞ্জী পঢ়িলে তোমালোকে ভালকৈ জানিব পাৰিবা।

সামৰণি

—

পঞ্জাব কেশৰী বণজিৎসিংহৰ জীৱন কাহিনী তোমালোকে শুনিলা। তেওঁ সিমান ঠানুৱা নাছিল; লেখাপঢ়াও তেওঁ নাজানিছিল। আই ওলাই চকু এটা ফুটিছিল বুলি আগেয়েই কোৱা হৈছে। কিন্তু তেওঁৰ বুদ্ধি, মনৰ বল আৰু বীৰত্ব বৰ বেছি আছিল। সেইদেখি ভাৰতবৰ্ষত এখন প্ৰতাপ-শালী সাম্ৰাজ্য স্থাপন কৰি তেওঁ জগতৰ বীৰ পুৰুষ সকলৰ দৰেই সন্মানিত হৈ যাব পাৰিছে। তেওঁ কেতিয়াও বহি নাথাকিছিল; লৰাকালিৰে পৰা বাপেকৰ লগত বগথলিলৈ গৈ যুদ্ধৰ সকলোবোৰ আওভাও বুজি লৈছিল। তেওঁ গোটেই জীৱনটো বগ কৰিয়েই নিয়ালে। তেওঁৰ বগ-পাণ্ডিত্য আৰু শাসন ক্ষমতা দেখি মানুহ আচৰিত হৈছিল। বুঢ়া সকলেও তেওঁৰ উটঙ্গ-নিত গা আনি যুদ্ধত যোগ দিছিল। তেওঁ গুণী মানুহক কেতিয়াও অনাদৰ দেখুওৱা নাই। বণজিৎসিংহৰ সেনা-বিভাগত হিন্দু-মুছলমান-খৃষ্টিান, শিখ-ৰাজপুত-ভাঠ-পাঠান প্ৰভৃতি সকলো জাতিৰ বীৰ পুৰুষে ঠাই লভিছিল। শাসন আৰু শোধ সোধাৰ সময়ত কেতিয়াবা তেওঁ মুছলমানৰ কথা মতেও কাম কৰিছে। তেওঁৰ দৰবাৰত ফকিৰ আজিমুদ্দিন,

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY

বণজিৎ সিংহ

৩৫

ৰাজা দীননাথ, হৰিসিংহ, ধ্যানসিংহ আদি জনাজাত বীৰ আৰু
বুদ্ধিমন্ত লোক সকল বিৰাজ কৰিছিল। সদায় কৰ্ম-পৰায়ণ
লোকৰ লগত হে বণজিতৰ উঠা-বহা আছিল। তোমালোকে
দেখিবা, যিজন যিমান কৰ্মশীল তেওঁৰ লগতো সিমান কৰ্মী
মানুহ আহি বন্ধুতা পাতিব। এলেছৰাই হে এলেছৰাৰ সঙ্গ
লয়। বণজিৎসিংহই নিজৰ কৰ্মপৰায়ণতাৰ দ্বাৰা অইনৰ
ওপৰত প্ৰভাৱ পেলাব পাৰিছিল, আৰু তেওঁলোকৰ বলেৰেই
সদৌ পঞ্জাবত শিখ-সাম্ৰাজ্য গঠন কৰি ভাৰতৰ মাহুহেও যে
ৰাজ্য চলাব পাৰে, তাৰ প্ৰমাণ দি গৈছে।

শেহ।

DISTRICT LIBRARY
(HEM BARUA COLLECTION)

TF7PIIR

এবাৰ পঢ়কচোন !

আজ সদৌ জগতৰ বিখ্যাত আৰু মুখিয়াল লোক সকলে একেমুখে কৈছে যে কোনো জাতিক উন্নত কৰিব লাগিলে সেই জাতিৰ লৰাছোৱালি বিলাকক সৰুৰে পৰা এনে ধৰণৰ শিক্ষা দিব লাগে যেন তেওঁসোকৰ মন দেশ আৰু জাতিৰ উপকাৰৰ ফালে ঢাল পায়। অসম আজি নতুনৰে পাচপৰি আছে, আৰু অসমীয়া লৰাছোৱালিবিলাকক যে দেশপ্ৰেম ওপজা স্বশিক্ষা দিবৰ এয়ে উপযুক্ত সময়, তাক নকণো হৰ সেৱমতে আমাৰ শক্তি অনুযায়ী দেশ আৰু জাতিৰ প্ৰতি আমাৰ যি কৰ্ত্তৱ্য আছে, তাৰ কিঞ্চিৎমানো সমাদ কৰিবটো আমি এলানী চলি-সাহিত্য প্ৰচাৰ কৰিব খুজিছোঁ। এই ছিৰিজত এনেধৰণৰ বসম পাৰ্কিন, অসমীয়া সাহিত্যত এতিয়ালৈকে যাব প্ৰচলন হোৱা নাই। সেই দেখি আমি অনুৰোধ আপোনাক কৰিব খোজোঁ, যে আমাৰ কৰ্ত্তব্যসিদ্ধান্ত আপুনিও আপোনাৰ সাধনতে আমাক সাহায্য কৰিব। এই বিশ্বব্যাপী সমগ্ৰদয়তাৰ দিনত আমি আপোনাৰ পৰা এধানমানো সহানুভূতি নাপাম নে ?

নেপোলিয়ন বোনাপাৰ্ট

ওঠৰ শ শকাব্দৰ মহাবীৰ— ওৱাটালু ফ্ৰেড্ৰিক কৰ্ণ— নিজৰ
অতুল্য প্ৰতিভাৰ সহায়েৰে সাম্ৰাজ্য সেনাপতি বিষয়ৰ পৰা ধোপত
দোপে উঠি গৈ হাগোৰৰ সম্ৰাট পদত অভিষিক্ত হোৱা সেই
শাস্ত্ৰ কীৰ্ত্তিমান মহাপৰাক্ৰমী বোনাপাৰ্ট নেপোলিয়নৰ ঘটনাময়
জীৱনৰ তেজ উত্তপোৱা বিৱৰণ আমি সৰল আৰু উপযোগী
ভাষাত বোনাপাৰ্ট আইটিইতৰ কাৰণে লিপোৱাই যুক্ত কৰিছোঁ।
এই পুথিত আপুনি উপভাসৰ ভাষা পাব—যাৰ শাৰীয়ে পতি
শিঙ-কল্পনাই গ্ৰহণ কৰিব পৰা সুকীয়া বিষয়ৰ আপুৰুগীয়া বিৱৰণ
লিখা আছে। আমি ডাঠি কও, এনে পুথি অসমীয়া ভাষাত আজি
পৰি'মত ওলোৱা নাহ—বকল মেলিলে কি হব, আপুনি এখন
নিয়ালেই প্ৰমাণ পাব নহয়!

— বেচ ১/০ অনা

লৰাই'তৰ বুদ্ধদেৱ ১/০ ..

পোৱাৰ ঠাই :-

“আসাম হিতৈষী অফিচ’

৭৪নং মাণিকতলা ষ্ট্ৰীট,

কলিকতা।